

VARIA

Geréb Zsolt*

Kolozsvár

Az Ige és a mócsi gyülekezet**

Minden egyházközségnek megvan a maga jellegzetessége, sajátos arculata. Az I. Mezőségi Ifjúsági Konferencia azt a célt tűzte maga elé, hogy felkutassa azokat az értékeket, amelyek széppé teszik egy-egy gyülekezet lelki arcát, és amelyek megtartó erőt jelentenek az eljövendő nemzedékek számára. Több Mócs (vagy Mocs) környéki faluból érkeztek erre az ifjúsági keresztyén találkozóra. Bizonyára mindenki fel tudná sorolni azokat a külső és belső értékeket, kincseket, amelyekre büszkén hivatkozhat, és amelyekkel szívesen dicsekedhet a falujába érkező vendégek előtt. A Mezőkeszűből jövők az ősi templomukkal, archaikus nyelvjárásukkal, a pusztakamarásiak falujuk neves szülöttjeivel, a palatkaik a régi mezőségi táncrenddel, a vajdakamarásiak egykori lelkipásztorukkal, Makkai Sándorral, a *Holttenger* című regény szerzőjével. Önmagunkat, magyar református mivoltunkat csak akkor fogjuk megbecsülni, nemzeti és vallási identitásunkat, önazonosságunkat csak akkor tudjuk megőrizni, ha ismerjük azokat a kincseket, amelyeket Istentől kaptunk ajándékba.

Vajon a „mócsi nemes és szent eklézsiának” vannak-e olyan szellemi, lelki kincsei, amelyekre hivatkozhatnak tagjai, s amelyek megerősíthetik öntudatukat? Vajon a gyülekezetnek van-e olyan nemes hagyománya, amelyet jó lenne felfedezni, feleleveníteni és tovább adni? Ebben a kincskeresésben szeretnék én is,

* Geréb Zsolt (Sepsiszentgyörgy, 1941) Kolozsváron és Nagyszebenben végezte teológiai tanulmányait, majd pedig Bukarestben és Utrechtben folytatott posztgraduális tanulmányokat. 1964 és 1980 között Kolozspatán, Kolozsborsán és Mócson végzett lelkészi szolgálatot. Doktori címet 1974-ben szerzett a Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézetben (KPTI), ahol 1980-tól előbb bibliai nyelveket tanított, majd pedig az újszövetségi tantárgyakat előadótanári és professzori minőségben. Tanulmányainak témái: a történeti Jézus-kutatás, hermeneutika, az erdélyi írás-magyarázat története, a holt-tengeri leletek, János evangéliuma és a páli levelek teológiája. Könyvei: *A modern Jézus-kutatás Ernst Käsemann után* (Kolozsvár 1994), *A theszalonikabeliekhez írott levelek magyarázata* (Kolozsvár 2004), *Újszövetségi tanulmányok* (Nagyvárad 2005), *Az Isten szabáditása*. (Prédikációk, Kolozsvár 2008), *A Kolosséiakhoz és a Filemonhoz írt levél magyarázata* (Kolozsvár 2010), *Az Efézusiakhoz írt levél magyarázata* (Kolozsvár 2012), *Neutestamentliche Studien* (Kolozsvár 2014), *Péter első levelének magyarázata* (Kolozsvár 2015). 1994 és 1998 között a KPTI rektora volt. 2000-től a Partiumi Keresztény Egyetemen is oktatott, ahol 2004 és 2009 között rektori tisztséget is viselt. A Károli Gáspár Református Egyetem Hittudományi Kara 1996-ban *Doctor Honoris Causa* címmel tüntette ki. 2003 augusztusától tagja a *Studiorum Novi Testamenti Societas* nemzetközi társaságnak.

** Ezt az előadást, amely 1993. május 8-án hangzott el Mócson, az I. Mezőségi Ifjúsági Konferencián, tisztelettel ajánlom dr. Fekete Károly püspök úrnak 60. születésnapja alkalmából.

mint aki 1970 és 1981 között voltam a gyülekezet egykori lelkésze, segítséget nyújtani.

Mócsi szolgálatom ideje alatt a község a viszonylagos fellendülés éveit élte. Idejövetelemben közrejátszott az a körülmény, hogy feleségem, Zoltay Erzsébet az angol–román szak elvégzése után a helyi román nyelvű gimnáziumba és a magyar általános iskolába kapott kinevezést 1969-ben. A volt gyülekezetemből, Kolozsborsáról 1970. március 8-án költöztünk Mócsra két teherautóval. A főútról a parókia épületéig traktorral vontatták be a teherkocsikat, annyira fel volt ázva a bekötő agyagos útszakasz, ahol régen falábbal jártak. A gyülekezet tagjai szeretettel vártak. Érkezésünk előtt a papi lak minden helyiségét kimeszelték és kitakarították. Az első vasárnapi istentiszteleten a gyülekezet apraja-nagyja felvonnult, még a római katolikus vallású családokból is eljöttek néhányan. Ezután el is kezdődött a gyülekezet belső és külső építése: a parókialis épület teljes renoválása, a papi kert és a temető bekerítése és a víz bevezetése. Az első két évben meglátogattam minden családot a településen és a tanyákon, a leányegyházközségben és a szórványgyülekezetben, Botházán és Mezőgyéresen.

Ekkor még élt Mezőgyéresen Veres Józsi bácsi, aki 92 éves létére gyalog tette meg a négy kilométernyi utat a mócsi templomig. Még élt az a nemzedék, amely végigharcolta, illetve végigszenvetde az első és a második világháború éveit,

A mócsi református templom

s amely a mai templomot építette 1912-ben Nyárádi László lelkész¹ és dálnoki Gaal Jenő főgondnok idejében.² Ez a nemzedék még emlékezett a templomszentelésre, dr. Kenessey Béla püspök 1913. szeptember 14-én tartott ünnepi szolgálatára.³

Ekkor még élt az a tanító- és tanárgeneráció, amely a második világháborút követő években nevelőként szolgált a faluban, és még a régi felekezeti iskolában

¹ Nyárády László (sz. Zilah, 1880) középiskolai tanulmányait a zilahi kollegiumban végezte, teológiai tanulmányait Debrecenben végezte (1898–1902). Teológiai hallgatóként vezette a *Közöny* belföldi rovatát, amelyben több teológiai vonatkozású cikket jelentetett meg, belső munkatársa volt a *Debreczeni Hírlap*nak, amelyben több költeményt és cikket közölt, és könyvet írt a debreceni diákéletéről: *Diákélet Debreczenben. Rajzok a diákéletből*. Békés, 1902. Békéscsabán volt segédlelkész, ahol 1903-tól volt a *Békési Lapok* segédszerkesztője, és megalapította a békesi Kossuth-társaságot. 1906-ban lapot szerkesztett *Kálvinista Öntudat* címmel.

² Dálnoki Gaal Jenő (1873–1948) főszolgabíró két évtizeden át irányította Mócs polgári fejlődését.

³ A templom tervezőjét nem ismerjük. A nagy visszhangot keltő felszentelési eseményről a kolozsvári sajtó is részletes beszámolót közölt, és természetesen a *Református Szemle* is: Templomszentelés Mócscon. In: *Református Szemle* VI. (1913), 614–615.

tanított (Horváth Zoltánné, Gürsch Ibolya) és megszervezte a botházi, fekete-laki, melegföldvári, mezőkeszűi ifjak tanítását a faluban működő bentlakás segítségével (Horváth Zoltán, Foris Ernő, Schmidt József, Kráftcsik Imre, Végh Edit, Kráftcsik Katalin).

A látogatások és a beszélgetések rendjén rajzolódott ki előttem a mócsi gyülekezet története és lelki arculata. Értékes adatokat találtam az egyházközség levéltárában, ahol felfedeztem Nyárády László *A mócsi gyülekezet története* (1912) című könyvét, valamint a mócsi születésű Kiss Jenő költő (1912–1995) *Vízmosta dombok* című írását, a *Korunk* 1974-es évkönyvét.⁴ A mezőszéki ember, a mezőszéki magyar reformátusság életét azonban nem lehet teljesen megérteni Sütő András *Anyám könnyű álmot ígér*,⁵ valamint Makkai Sándor *Holttenger* című regénye nélkül.⁶

Hadd idézzek egy részletet az erdélyszerte ismert költő, Kiss Jenő Mezőséget leíró helyrajzából:

„Valamikor szép és gazdag területe volt Erdélynek, dimbes-dombos tájával méltóan töltötte ki azt az igényes keretet, amit északon a Kis-Szamos, délen és délkeleten az Aranyos, illetve a Maros völgye vont köré. Lágyan hullámzó dombjait viruló erdők borították, tavai bővelkedtek a jobbnál jobb halakban, s dús legelőin kövér füvet ropogtatott a jószág. Gabonatermelésen kívül kiterjedt szőlőművelés is folyt ezen a vidéken, a savanykás mezőszéki borról – melyből annak idején még az erdélyi fejedelmek is gyakorta kortyolgattak – dicsérő szavakkal emlékeznek meg az egykori írások. [...]

E vidék központja, szülőhelyem, Mócs község volt, hosszú időn át járási székhely, járásbíróssággal, különböző hivatalokkal, születésem évében épült szép kórházzal (1912), gyógyszerházzal, bankkirendeltséggel, nagy vendéglővel és kocsmákkal, és évente több országos vásárral, amelyek Mezőség-szerre nevezetesekek voltak. A község eléggé népes értelmiségi réteggel rendelkezett: járásbíró és bírósági tisztviselők, ügyvédek és ügyvédjelöltek, orvosok és gyógyszerészek, bankfiókok és a különböző hivatalok tisztviselői alkották ezt a réteget. De ezeknél is számosabban laktak kereskedők és kisiparosok. A sok bolt és műhely már-már kisvárosi jelleget adott az itt-ott külsejében is városias községnek. E tulajdonságai alapján szülőhelyem valamennyire elütött a vidék általános képétől, lüktetőbb és elevenebb volt álmatag környezeténél, amit talán amellett, hogy a Vásárhely felé haladó fontos út mentén fekszik, az is magyaráz, hogy aránylag közel, mindössze negyven kilométerre van Kolozsvártól.”⁷

Mócs történetéről pedig így ír Kiss Jenő:

⁴ Kiss Jenő: *Vízmosta dombok*. In: *Korunk évkönyve. Tanulmányok a romániai magyar sajtó történetéből*. Szerk. Székely János. Kolozsvár 1974, 103–112.

⁵ Sütő András: *Anyám könnyű álmot ígér*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest 1970.

⁶ Makkai Sándor: *Holttenger*. Révai, Budapest 1936 (2. kiadása: Magyarországi Református Egyház, Budapest 1980).

⁷ Kiss Jenő: *Vízmosta dombok*, 103. és 106.

„Sokat gondolkoztam régebben is, mostanában is azon, hogy vajon honnan nyerte szülőhelyem nevét. Szőke Sándor, a község egyik korábbi református lelkésze magánszorgalomból felkutatott minden elérhető adatot Mócs múltjára vonatkozóan, s tőle tudtam meg, hogy igen régi település, már a 13. században felbukkan okiratokban, de nevének eredetére nézve ő sem szolgálhatott semmi konkrétummal. Csak nemrégén derült fény erre a mindegyre visszatérő problémára: egy középkori boszorkányper anyagát olvasva a tanúk között egy Mocs nevű egyént is felfedeztem. Mocs eszerint személynév, s mivel meglehetősen ritka, nyilván rendkívül régi is [...].

A község régiségéről beszélnek különben a határnevei is. Ilyenek vannak közöttük: Körtvélyes, Tormás, Falka, Csonka. Közvetlenül a község mellett elterülő legelőt Sósbanak hívják [...]. E határrész peremén kis földvájat található, ezt Tatárvágásnak hívják. Az elnevezés arra utal, hogy már a tatárbetörés idején is megvolt a község. Tekintettel, hogy a közeli Fráta falu (fráterjeiről, barátapjairól kapta a nevét) mint menedékhely az első tatárjárás egykorú leírásában ott szerepel (Rogerius). Feltehető, hogy Mócs határában is a Tatárvágás viszontagságos idők emlékét őrzi. Ez különben egybeesik azzal a megállapítással, hogy a település már a tizenharmadik században megvolt.”⁸

Nyárády László említett historia domusa szerint a református eklézsia viszonylag későn, a 19. század elején jött létre.⁹ Először egy kis fatemplomot emeltek a középkori római katolikus templom szomszédságában. Ebből a korból csak az úrasztali edények és terítők maradtak meg, valamint a levéltár egyes iratai. Mivel a 20. század elején a község lendületes fejlődésnek indult, az említett tisztviselők, kereskedők és iparosok mellett sok földész és vincellér telepedett le a faluban, illetve a különböző határrészekben. A családkönyvi bejegyzések arról tanúskodnak, hogy a környező falvak majdnem mindegyik gyülekezetéből költöztek be Mócsra ebben az időben: Mezőkeszűből, Botházáról, Magyarsovátról, Vajdakamarásról, Pusztakamarásról, Magyarfrátáról, Feketelakról, Melegföldvállról, sőt Nagysármásról is. Erre utalnak a családnevek is: Horváth,

⁸ Kiss Jenő: *Vízmosta dombok*, 106–107.

⁹ Lestyán Ferenc (1913–2008) római katolikus lelkész, egyházi író, egyháztörténész a következőket jegyezte Mócs nevééről és egyházainak történetéről: „1219-ben Mochy, 1329-ben Moch, 1587-ban Moczy névvel jelentkezik az oklevelekben. [...] 1332-ben plébániatemploma van, ebben az évben papja, János a pápai tizedjegyzék szerint 60 új banálist fizet, majd ismét 80 új banálist, 1333-ban 80 keresztes banálist, 1334-ben 7 garast, majd 8 garast, 1335-ben 10 garast. [...] Középkori temploma helyett 1783-ban egészen újat építenek, új helyen, amikor barokk külsőt kap. [...] Középkori katolikus lakossága a reformáció során református lesz a templommal együtt, anyaszentegyházzal. A XVII. században a lakosság annyira meggyérül, hogy 1673-ban csak filia. [...] A XVIII. században református egyház. [...] 1727-ben a középkori templomot elveszik a reformátusoktól és visszaadják a katolikusoknak. [...] A reformátusok templom nélkül maradnak, s mint Botháza filiája csak 1835-ben tudnak templomot építeni. 1886-ban romladozó állapotra jut, [...] s ezért új templomot építenek. E század elején [tudniillik a 20. század elején] református és katolikus egyháza van.” Lestyán Ferenc: *Megszentelt kövek. A középkori Erdélyi Püspökség templomai*. II. kötet. Glória Kiadó, Kolozsvár 1996, 235–236.

Kenderesi, Dósa, Veress, Maneszes stb. Ezek a családok magukkal hozták az egyes gyülekezetek kegyességi formáit, vallásos hagyományait, de ugyanakkor a különböző falvak népdalait és néptáncait is.

Vajon mi volt az a mágneses erő, amely összetartotta, gyülekezetté formálta a beköltözött családokat? Elsősorban a közös református hit, másodsorban a közös anyanyelv. A falu piacterén épült templom olyan támpontot nyújtott mindenkinek, ahol a közeli és a távoliak egyaránt testvéri közösségre találtak (vö. Ef 2,17). Ebben az áldott hajlékban mindenki ugyanarra az Igére figyelt, ugyanazokat a zsoltárokat énekelte, ugyanúgy tett vallást hitéről, mint Erdély minden egyes református gyülekezetében. Isten eme szent házában mindenki a saját anyanyelvén hívhatta segítségül a Mennyei Atyát, mindenki magyarul imádkozta az úr imádságát. Így vált ez a hajlék a gyülekezet sátorává, olyan közös otthonná, ahol mindenki elcsendesedett, bátorítást, vigasztalást talált, erőt merített a vasárnapi és ünnepi istentiszteleteken. Itt találkozott a gyülekezet Jézus Krisztussal, az örök Igével, itt részesültek az úrvacsora ajándékaiban, itt nyerhették el az újszülöttek a keresztség sákramentumát, itt kötelezték el magukat az ifjak Jézus követésére a konfirmáció alkalmával, és itt fogadtak hűséget egymásnak a jegyespárok házasságuk megáldása alkalmával. A templomban a gyülekezet újra és újra megállott Isten színe előtt, számot adott életéről, megvallotta bűneit, felemelte szavát a szentek közösségében az Atya megbocsátó kegyelméért. Hiszen a mezősegi ember tisztában van bűnös voltával, emberi gyarlóságával, de tisztában van azzal is, hogy akit segítségül hívnak, nem a boszszuállás, hanem a megbocsátás az Istene. Ezért szíve szomjúhozza az Isten szeretetéről szóló örömmüzenetet, lelki éhséggel hallgatja János evangéliuma szavait: *Úgy szerette Isten ezt a világot, hogy az ő egyszülött Fiát adta, hogy valaki hisz őbenne el ne vesszen, hanem örök élete legyen.* (Jn 3,14)

Amikor a mi református népünk meghallja Isten irgalmasságának szavát, és megérzi, hogy az Atya őt is befogadta a fiak közösségébe, akkor kész engedelmeskedni a legnagyobb parancsolatnak, a szeretet törvényének. Kész elindulni a háládatosság, a megszentelődés útján. Kész odaszánni életét Jézus Krisztus és az embertársa szolgálatára. Kész áldozatot hozni egyházáért, templomáért, az igehirdetés és az iskolák fenntartásáért, kész felvállalni a szórványgyülekezetek ügyét, és felelősséget vállal az Erdélyi Református Egyház közügyei iránt is.

Vajon reális-e ez a kép, amelyet felvázoltam a mócsi gyülekezetről? Vajon nem azon vélekedésnek van-e igaza, amely szerint a mócsi egyházközségben nincs fogékonyság, nincs Krisztus iránti buzgóság, nincs személyes elkötelezettség vagy nincsenek látványos megtérések. Hiszen itt sem hiányzik az alkoholizmus, a parázñaság bűne, és nem ritka az öngyilkosság.

Az igazság bizonyára a két sarkított vélemény között van. A mócsi gyülekezet nem rosszabb, mint más mezősegi egyházközség. Az értékek megtalálására, az arany felmutatására azonban nagyon sok munkára, türelemre, odaadásra van szükség.

Bizonyára hallottátok, hogy a falu határában egy amerikai társaság már hónapok óta mélyfurásokat végez, értékes ásványi kincseket keresnek óriási anyagi és technikai ráfordítással. Bámulatos az az elszántság és kitartás, amellyel feladatukat végzik. Ilyen kitartásra van szükségük mindazoknak, akik a Mezőségen lelki-szellemi kincseket keresnek. A mezőségi embernek sok-sok törődésre, gondozásra, ápolásra van szüksége ahhoz, hogy eljusson a gyümölcsstermésig.

Ne feledjük el, hogy a Mezőség sok értéket adott már egyházi és szellemi életünknek. Erdemes lenne egyszer számba venni, hogy az egyes községekből hány tanár, lelkész, mérnök, közgazdász került ki. Milyen jó, hogy jelenleg vannak képviselői a térségnek mind a Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézetben, mind a Kolozsvári Református Kollégiumban.

Aki a Mezőségen szolgál, tudja, hogy sok álmosaggal, passzivitással találkozunk a gyülekezetekben. Nincs meg a kellő kezdeményezőkedv, és hiányoznak a rátermett vezetőegyeniségek. A lelkésznek, a tanárnak az a feladata, hogy meglássa a tennivalókat, felébressze a presbitérium figyelmét a közös ügy iránt és megszervezze a különböző akciókat, legyen az külső vagy belső építés. Ha valaki ezeket a lépéseket megteszi, akkor reménye lehet arra, hogy felsorakozzanak mögé a munkatársak, a segítő kezek és az adakozó lelkek. Ha a Lélek fuvallata megérinti a gyülekezetet, akkor ugyanúgy megpezdül az élet, mint Erdély más református vidékein.

Ezért örvendünk annak, hogy a Keresztyén Ifjúsági Egyesület találkozójának szervezői felismerték a mezőségi ifjúság gondját. Reméljük, hogy ez a kezdeményezés sok áldott gyümölcsöt fog teremni. A lelkésznek, a szórványmunkásnak nemcsak kezdeményezésre, szervezőkészségre és kitartásra van szüksége, hanem leleményességre is. Meg kell találnia azokat a lehetőségeket, formákat, amelyek révén össze tudja gyűjteni az ifjúságot, amelyek révén felkeltheti a református ifjúság érdeklődését hitük és kultúránk értékei iránt. Azt hiszem, hogy a jelenlevő ifisek, ifiszervezők sok ötletet tudnának adni egymásnak ebben a vonatkozásban. Kirándulások, találkozások, vetélkedők, kórustalálkozók mind-mind olyan lehetőségek, amelyeket jó rendszeresíteni.

Felidéznék egy-két példát a mócsi gyülekezet történetéből. Az egyik Szőke Sándor tiszteletes úr idejéből való, aki 1940 és 1960 között volt itt lelkész és a sármási egyházmegye esperese is.

Mindenki előtt ismeretes, hogy Mócson a lakosságnak csupán tíz százaléka magyar nemzetiségű. A reformátusság tehát kettős kisebbségben él. Az 1940-es években különösen nagy nyomás nehezedett a magyarajkú lakosságra. A falutól 20 kilométerre húzódott az az határ, amely elválasztotta Észak-Erdélytől. Itt nem volt lehetőség arra, hogy magyar bált szervezzenek az ifjúságnak, ahogyan az Keszűben vagy Vajdakamaráson történt. Szőke Sándor úgy hidalta át ezt a helyzetet, hogy vasárnap délutánonként a parókia udvarára hívta egybe a fiatalokat. Muzsikusként lévén, elővette hegedűjét és a zenére táncra perdült a fiatalság a csűrben. Így tudta ápolni azt a hagyományt, amelyet a környékről beköltözött családok magukkal hoztak a 20. század elején. Talán ennek köszönhe-

tő, hogy Demény Piroska neves népdalgyűjtő az 1970-es évek végén egy szép népdalműsört állított össze a mócsi gyűjtéseiből. Bizonyára az idősebbek emlékeznek *Vetettem violát* című műsorra, amelyet a kolozsvári rádió magyar adása sugárzott éveken keresztül, annak ellenére, hogy a kommunista rendszernek az volt a törekvése, hogy kitörölje népünk szívéből az ősi dalokat.

A másik példát az én szolgálatom idejéből merítem. Az 1970-es években ismét nem lehetett ifjúsági munkát végezni. Ekkor szintén a parókia nyújtott lehetőséget arra, hogy ott összegyűljön 12–14 konfirmált fiatal, akik közül egyesek Kolozsváron tanuló diákok voltak. Ezeken az összejöveteleken diaposzítíveket és filmeket vetítettem Jézus életéről, szülőföldjéről, valamint egyházzenei lemezfelvételeket hallgattunk. Sajnos a kezdeményezés abbamaradt, mert egy alkalommal a tervezett találkozás egybeesett egy olténiai népi táncsoport kulturális vendégszereplésével. Egy másik kezdeményezésem sikeresebb volt. A betházai szórványgyülekezet román tagozaton tanuló elemistái számára szereztem be ábécéskönyveket és egy féléven keresztül foglalkoztam velük, ameddig megtanulták a betűvetést és az olvasás tudományát anyanyelvükön.

Remélem az I. Mezősegi Ifjúsági Találkozó résztvevői kaptak egy kevés indítást arra a mócsi gyülekezet életét bemutató előadásból, hogy felfedezzék és ápolják a szellemi-lelki értékeket a saját gyülekezetükben.

Felhasznált irodalom

- Kiss Jenő: *Vízmosta dombok*. In: *Korunk évkönyve. Tanulmányok a romániai magyar sajtó történetéből*. Szerk. Székely János. Kolozsvár 1974, 103–112.
- Lestyán Ferenc: *Megszentelt kövek. A középkori Erdélyi Püspökség templomai*. II. kötet. Glória Kiadó, Kolozsvár 1996, 235–236.
- Nyárády László: *A mócsi gyülekezet története*. [h. n.] 1912.
- Templomszentelés Mócson. In: *Református Szemle* VI. (1913), 614–615.

* * *

In diesem Vortrag wollte ich das geistliche Profil der Reformierten Gemeinde Mócs (Mociu) zeichnen. Die Geschichte der Gemeinde zeigt, dass die Mitglieder der Kirchengemeinde Anfang des 20. Jahrhunderts ins Dorf Mociu eingezogen sind. Sie haben ihre religiöse Frömmigkeit und kulturelle Tradition von ihrer ersten Gemeinde mitgebracht. In ihrer neuen Gemeinschaft haben sie den reformierten Glauben und die ungarische Sprache vorgefunden. Diese zwei sind jetzt die Grundsteine ihrer Identität.

Schlüsselwörter: Reformierte Gemeinde Mócs (Mociu), geistliches Profil, Identität.